

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛТАВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ В.Г. КОРОЛЕНКА

ОРАНЮК БОЖЕНА ЮРІЇВНА

УДК 377:004–057.874 (043.3)

**ФОРМУВАННЯ ОСНОВ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВ
7-9 КЛАСІВ У ПРОЦЕСІ ДОПРОФІЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ ЗА
ОСВІТНЬОЮ ГАЛУЗЗЮ «ТЕХНОЛОГІЇ»**

13.00.02 – теорія та методика трудового навчання

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

A handwritten signature in black ink, appearing to be 'B. Oranyuk', written over a light blue circular stamp or watermark.

Полтава – 2016

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Полтавському національному педагогічному університеті імені В.Г.Короленка, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Кулик Євген Володимирович,
Полтавський національний педагогічний університет
імені В.Г. Короленка,
завідувач кафедри основ виробництва та дизайну.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Стешенко Володимир Васильович,
ДВНЗ «Донбаський державний
педагогічний університет»,
завідувач кафедри педагогіки і методики технологічної
та професійної освіти;

кандидат педагогічних наук
Дубініна Оксана Володимирівна,
Навчально-науковий інститут
менеджменту та психології ДВНЗ «Університет
менеджменту освіти» НАПН України,
доцент кафедри управління проектами та
загальнофахових дисциплін.

Захист відбудеться «16» грудня 2016 р. о 12⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 44.053.02 у Полтавському національному педагогічному університеті імені В.Г. Короленка, за адресою: вул. Остроградського, 2, м. Полтава, 36003.

Із дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка (вул. Остроградського, 2, м. Полтава, 36003) та на офіційному WEB-сайті за посиланням: <http://pnpu.edu.ua/ua/svt02.php>.

Автореферат розісланий «15» листопада 2016 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

І. В. Савенко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження визначається потребами українського суспільства у творенні сучасного інформаційного середовища, яке активно формується під тиском глобалізаційних впливів інформатизації та відповідних культури і технологій. Необхідність цих перетворень відображена в Законах України «Про освіту», «Про національну програму інформатизації», «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки», Національній стратегії розвитку освіти в Україні до 2021 року, Концепції профільного навчання у старшій школі. У цих документах підкреслюється, що розвиток інформатизації змінює технокультурні процеси розвитку людства, сприяє впровадженню в повсякденне життя нових засобів комунікації, породжує такий вид активності людини як інформаційна діяльність. Новітні технології набувають пріоритетності в усіх галузях соціального життя, першочергово – в освітній, що зумовлює особливу увагу до формування інформаційної культури учнів як здатності засвоєння знань про основи інформаційного обміну та способи накопичення і збереження інформації різних видів, вміння виокремлювати з інформаційного потоку лише необхідні якісні знання, уміння безпечної роботи з засобами комунікації.

Водночас поширення інформаційних технологій та засобів їх реалізації привело до створення універсального комунікаційно-інформаційного середовища – мережевого спілкування (інтернет, мобільний зв'язок, аудіо та відео форми, онлайн-зустрічі тощо), яке, крім позитивних якостей (розширення меж пізнання навколишнього світу, копіювання нових технологій, віртуального «входження» в різноманітні професії), надає можливість маніпулювати інформацією, впливати на самооцінку учнівської молоді, дезорієнтувати учнів щодо їхнього місця і ролі в соціумі, психологічно негативно впливати на зростаючу особистість. Тому інформаційна культура як засіб соціалізації в інформаційному суспільстві має сприяти комфортному перебуванню дитини в складноорганізованій мережі спілкування, адекватній оцінці нею оточення, орієнтувати на безпечне користування сучасними засобами комунікації.

Особливо значущими ці положення є для учнів 7-9 класів, які засобами інформаційних технологій входять у світ професій та орієнтуються в ньому, формують здатність до творчих проявів власної особистості на фоні вікової специфіки загальних психологічних ознак підліткового віку (підвищеної активності, сенситивності, бажання пізнати оточуючий світ, довіри/недовіри до старших – батьків, учителів, представників неформальних спільнот та ін.). Отже, для налагодження ефективного процесу допрофільної підготовки учнів цього віку виникає потреба теоретичного обґрунтування його моделей, розробки навчальних курсів для учнів і вчителів, відповідних рекомендацій для батьків. Широкі можливості реалізації цієї поліаспектної проблеми мають освітня галузь «Технології» та система підготовки вчителя трудового навчання і технологій у вищому навчальному закладі.

Про зазначені можливості і перспективи дослідження свідчить низка вагомих напрацювань вітчизняних і зарубіжних учених – педагогів, психологів,

соціологів, представників технологічних напрямів науки. Аналіз праць Ю. Дорошенка, І. Зязюна, О. Коберника, Є. Кулика, В. Мадзігона, Т. Мачачі, О. Малишевського, В. Сидоренка, Н. Слюсаренко, В. Стешенка, А. Терещука, Г. Терещука, В. Тименка, В. Титаренко, Д. Тхоржевського, А. Цини та ін. показав, що існує соціальний запит і потужні можливості розв'язання проблеми у процесі допрофільної підготовки за освітньою галуззю «Технології», оскільки предмет трудового навчання сприяє становленню творчо-активної особистості дитини, формуванню в неї обґрунтованих уявлень про основні закономірності розвитку природи й суспільства та усвідомленню ролі об'єктивного знання і сучасних інформаційних технологій у цьому розвитку.

Науково-педагогічні проблеми інформатизації навчального процесу досліджували В. Биков, М. Близнюк, М. Вебер, Н. Вінер, В. Глушков, А. Гуржій, Ю. Дорошенко, М. Жалдак, В. Мадзігон, Ю. Машбіц, О. Малишевський, В. Монахов, Н. Морзе, Л. Найдьонова, А. Ракітова, Д. Робертсон, Н. Тверезовська та ін. Засади інформаційної безпеки дітей в Інтернеті обґрунтовано в роботах А. Беляєвої, Т. Козак, Н. Переломова, Н. Саттарової, Г. Цукерман, Р. Ковальські (R. Kowalski), Я. Пежальські (J. Pezalski), С. Пейперт (S. Paupert), М. Сусан (M. Susan) та ін.

Формування основ інформаційної культури вивчали: М. Близнюк (у студентів вищих навчальних закладів – аспект прикладного та декоративного мистецтва); Ю. Дорошенко, О. Малишевський (в учнів 5-7 класів – пропедевтичний аспект); С. Малярчук (в учнів 6-7 класів – засобами системи ЛОГО); А. Ясінський (у школярів – засобами інтегрованих завдань з інформатики). Однак досліджень, присвячених проблемі формування інформаційної культури учнів 7-9 класів у процесі допрофільної підготовки з освітньої галузі «Технології», які б мали комплексний характер, не виявлено.

Складність і поліаспектність проблеми формування інформаційної культури учнів призводить до того, що вона супроводжується низкою суперечностей між:

- об'єктивно існуючою потребою особистості учня в інформаційній культурі і відсутністю теоретико-концептуальних основ її становлення в освітній галузі «Технології»;

- запитом суспільства на ранній розвиток успішних особистостей з високою інформаційною культурою і необхідністю системної соціально-освітньої протидії маніпулюванню свідомістю та психікою підлітків за допомогою інформації;

- потребою практики допрофільного формування інформаційної культури учнів підліткового віку в мережевому спілкуванні і недостатньою розробленістю цієї проблеми в теорії та методиці педагогічної і технологічної освіти.

Отже, актуальність виявленої проблеми, її недостатня розробленість у педагогічній науці та означені суперечності зумовили вибір теми дисертаційної роботи: **«Формування основ інформаційної культури учнів 7-9 класів у процесі допрофільної підготовки за освітньою галуззю «Технології».**

Зв'язок теми роботи із науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційного дослідження є складовою колективної науково-дослідної теми кафедр факультету технологій та дизайну Полтавського національного

педагогічного університету імені В.Г. Короленка «Методолого-теоретичні основи та організаційно-методичні механізми модернізації системи освіти Полтавщини» (державний реєстраційний № 0116U002583).

Тему дисертації затверджено вченою радою Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка (протокол № 1 від 29.08.2014р.) та узгоджено у Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології (протокол № 7 від 30.09.2014 р.)

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні, розробці та експериментальній перевірці моделі формування інформаційної культури учнів 7-9 класів у процесі допрофільної підготовки за освітньою галуззю «Технології».

Відповідно до мети визначені **завдання дослідження**:

1. Проаналізувати сучасний стан досліджуваної проблеми у вітчизняних і зарубіжних теоретичних джерелах та досвіді масової педагогічної практики.

2. Дослідити структуру основ інформаційної культури учнів, базові поняття дисертаційної роботи та з'ясувати педагогічну сутність дефініції «інформаційна культура учнів 7-9 класів у мережевому спілкуванні».

3. Визначити наукові засади допрофільного формування основ інформаційної культури учнів 7-9 класів у мережевому спілкуванні за освітньою галуззю «Технології», з'ясувати критерії, показники та рівні сформованості такої культури.

4. Розробити теоретичну модель формування основ інформаційної культури учнів 7-9 класів у процесі допрофільної підготовки за освітньою галуззю «Технології», експериментально перевірити ефективність цієї моделі та довести доцільність її застосування у навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи.

Об'єкт дослідження – процес допрофільної підготовки учнів 7-9 класів за освітньою галуззю «Технології».

Предмет дослідження – наукові засади і модель формування основ інформаційної культури учнів 7-9 класів у процесі допрофільної підготовки за освітньою галуззю «Технології» засобами мережевого спілкування.

Поліаспектність проблеми дисертації передбачає застосування комплексу **методів дослідження**, адекватних аналізованому феномену, зокрема:

теоретичні методи: контент-аналіз, синтез, порівняння, моделювання, узагальнення – для визначення методологічних і теоретичних засад роботи, з'ясування сучасного стану теорії і практики формування інформаційної культури учнів 7-9 класів, аналізу матеріалів вітчизняного та зарубіжного досвіду, уточнення особливостей процесу формування інформаційної культури учнів у мережевому спілкуванні, побудови концептуальної моделі дослідження;

емпіричні методи: пряме та непряме спостереження, бесіда, анкетування, самооцінювання, експертне оцінювання – для вивчення стану інформаційної культури учнів у мережевому спілкуванні та перевірки дієвості моделі формування інформаційної культури учнів обраної категорії у мережевому спілкуванні;

педагогічний експеримент: констатувальний, формувальний, підсумковий – для перевірки ефективності розробленої моделі формування інформаційної культури учнів у освітньому процесі ЗНЗ;

методи математичної статистики: для опрацювання на підсумковому етапі експерименту сукупності отриманих даних з метою встановлення кількісних

залежностей між явищами та процесами, що відбуваються при формуванні інформаційної культури учнів 7-9 класів, підтвердження достовірності отриманих результатів.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота здійснювалася на базі Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка, Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім. М.В. Остроградського, шести загальноосвітніх шкіл Львівської, Полтавської, Рівненської та Чернігівської областей протягом 2013-2016 рр. До неї було залучено 286 учнів 7-9 класів та 37 учителів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

вперше: проаналізовано сучасний стан досліджуваної проблеми в теоретичних джерелах та досвіді масової педагогічної практики (тенденції виокремлення когнітивно-діяльнісного, аксіологічно-мотиваційного та безпекового компонентів інформаційної культури у вітчизняній науці; досвід розв'язання завдань захисту дітей підліткового віку в мережевому спілкуванні у зарубіжній психолого-педагогічній практиці; можливості допрофільної підготовки учнів 7-9 класів з освітньої галузі «Технології»); досліджено структуру основ інформаційної культури учнів (знання про мережеве спілкування; уміння і види безпечної діяльності в мережах; особисті цінності і якості етичної мережевої поведінки підлітків), базові поняття дисертаційної роботи («культура захисту від агресії в мережах», «мережеве спілкування», «інформаційна культура учня») та з'ясовано педагогічну сутність дефініції «інформаційна культура учнів 7-9 класів у мережевому спілкуванні»; визначено наукові засади (специфіку, структурні елементи та функції) допрофільного формування інформаційної культури учнів 7-9 класів засобами освітньої галузі «Технології», з'ясовано критерії, показники та рівні сформованості цієї культури; розроблено теоретичну модель формування інформаційної культури учнів 7-9 класів у допрофільній підготовці загальноосвітньої школи за освітньою галуззю «Технології» засобами мережевого спілкування у єдності цільового, операційно-діяльнісного і контрольно-оцінювального блоків; експериментально перевірено ефективність цієї моделі у навчально-виховному процесі загальноосвітніх навчальних закладів та доведено доцільність її застосування у процесі допрофільної підготовки за освітньою галуззю «Технології»;

удосконалено: зміст, форми, методи формування інформаційної культури підлітків у мережевому спілкуванні;

подальшого розвитку набули основні напрями реалізації особистісно-розвивального підходу до формування інформаційної культури учнів 7-9 класів у мережевому спілкуванні у контексті їхньої допрофільної підготовки за освітньою галуззю «Технології».

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в розробленні та впровадженні в навчально-виховний процес допрофільної підготовки загальноосвітньої школи навчальної програми «Основи інформаційної культури» для учнів 7-9 класів. Запропоновані в дисертації діагностичні методики оцінки етапу сформованості інформаційної культури учнів 7-9 класів у мережевому спілкуванні адресовані вчителям для впровадження пропонованої моделі у процесі вивчення навчальних предметів, що входять до освітньої галузі «Технології».

Загальне педагогічне значення дослідження полягає в тому, що теоретичні положення та отримані практичні результати: підвищують інтелектуальний компонент змісту предмету трудове навчання у контексті допрофільної підготовки учнів 7-9 класів за освітньою галуззю «Технології» в загальноосвітніх школах; поглиблюють зміст підготовки майбутніх учителів трудового навчання, що забезпечує розвиток їхньої професійної компетентності. Отримані результати рекомендовано використовувати також для просвітницької роботи з батьками.

Прикладні розробки *впроваджено* в навчальний процес загальноосвітніх навчальних закладів Львівської області: Лапаївської ЗОШ I–III ступенів імені Героя України Георгія Кірпи Пустомитівського району (довідка № 179 від 10.06.2016 р.), Оброшинської ЗОШ I–III ступенів ім. Л. Шанковського Пустомитівського району (довідка № 183 від 26.05.2016 р.); Полтавської області: Красногорівської ЗОШ I–III ступенів Великобагачанського району (довідка № 103 від 15.09.2016 р.); Рівненської області: Рівненської ЗОШ I–III ступенів № 23 (довідка № 78 від 25.10.2016 р.); Чернігівської області: Чернігівської ЗОШ I–III ступенів № 24 (довідка № 234 від 07.10.2016 р.), Чернігівської ЗОШ I–III ступенів № 30 (довідка № 204 від 06.10.2016 р.), а також Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім. М.В. Остроградського (довідка № 266 від 21.09.2016 р.).

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження на різних етапах виконання роботи обговорювалися на науково-практичних і науково-методичних конференціях та семінарах:

Міжнародних – VI науково-практична конференція «Управління в освіті» (Львів, 2013); VII науково-практична конференція «Управління в освіті» (Львів, 2015); XIX науково-практична інтернет-конференція «Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття в країнах Європи та Азії» (Переяслав-Хмельницький, 2015); науково-практична конференція, присвячена 160-річчю від дня народження С.Ф. Русової «Педагогічні ідеї Софії Русової у контексті сучасної освіти» (Чернігів, 2016); VI науково-практична конференція пам'яті Д.О. Тхоржевського «Освітня галузь «Технології». Реалії та перспективи» (Умань – Київ, 2016); *регіональній* науковій конференції «Наука як компонент духовної культури особистості» (Полтава, 2014); *звітних наукових конференціях* професорсько-викладацького складу факультету технологій та дизайну Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка.

Публікації. Основні положення та результати наукового дослідження висвітлено в 11 одноосібних наукових працях, із них 1 – навчальна програма; 6 статей – у наукових фахових виданнях України; 1 стаття – у зарубіжному фаховому виданні, 3 статті – у збірниках матеріалів конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків. Основний текст дисертації викладено на 185 сторінках. Робота містить 16 таблиць, 8 рисунків, 12 додатків на 57 сторінках. Список літератури становить 223 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність і доцільність теми дисертації, проаналізовано загальний стан дослідженості проблеми у психолого-педагогічній науці та аспекти її реалізації в освітній практиці, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення, наведено відомості про апробацію і впровадження результатів дослідження, представлено структуру та обсяг роботи.

У першому розділі – **«Формування основ інформаційної культури учнів 7-9 класів у процесі допрофільної підготовки як педагогічна проблема»** – проведено аналіз стану досліджуваної проблеми у вітчизняній теорії та практиці, охарактеризовано вікові особливості учнів 7-9 класів у контексті формування інформаційної культури, визначено роль і місце допрофільного етапу формування інформаційної культури підлітків у забезпеченні якісного і безпечного спілкування в мережах засобами освітньої галузі «Технології».

У процесі системно-структурного аналізу комплексу теоретичних праць та контент-аналізу матеріалів із досвіду роботи вітчизняних і зарубіжних учених і педагогів-практиків з'ясовано, що значна увага сучасними дослідниками приділяється системі формування інформаційної культури особистості:

– у вітчизняній педагогічній науці розробляється проблематика використання інтегрованих завдань міжпредметного змісту, розвивається введений на державному рівні навчальний курс «Основи інформатики», завданням якого є сформувати в учнів знання, уміння і навички пошуку інформації, її опрацювання, систематизації, зберігання та передавання; вирізняються три етапи формування інформаційної культури учнів відповідно завдань профільної школи – пропедевтичний, допрофільний, профільний; учені й педагоги-методисти ведуть пошук цілісної системи взаємопов'язаних і взаємодіючих знань для забезпечення ефективності впровадження пропонованих ними моделей інформаційної культури учнів та їх реалізації в широкій освітній практиці. Особливо дослідники наголошують на знаннях дітьми і вчителями правил і норм «інформаційної етики» та вміннях вести інформаційно-комунікаційний діалог; типовими складниками інформаційної культури особистості філософи, культурологи, педагоги, психологи та вчені інших наукових напрямів визначають креативно-діяльнісний і когнітивно-інтелектуальний компоненти;

– зарубіжними вченими (США, Великобританія, Польща, Росія та інші країни) вивчається вплив інформатизації на суспільство, специфіка спілкування школярів у мережах, проблема комунікації між дітьми й дорослими в мережевому спілкуванні, пропагується розширення досвіду спільного навчання та можливостей ознайомлення з майбутніми професіями, водночас підкреслюється відкритість інтернету, наявність значних обсягів негативної чи агресивної інформації, коли агресор від чужого імені може нанести надзвичайно велику шкоду дитині, яка щиро буде вірити приховано ворожій інформації. Зарубіжні вчені (Н. Віллард, В. Патрісія, Я. Пежалські, М. Робін, Р. Сюзан та ін.) досліджують явища кібербулінгу (переслідування, приниження, знуцання) в мережах, доводячи, що окрім творчих, діяльнісних, креативних, інтелектуальних аспектів інформаційної культури існує також її етично-безпековий компонент, котрий із розвитком

мережевих засобів спілкування вимагає до себе все більшої уваги, причому це першочергово стосується дітей підліткового віку.

У процесі аналізу психолого-педагогічної літератури (Л. Виготський, Г. Цукерман, В. Давидов, Л. Занков та ін.) виявлено, що ефективність формування інформаційної культури учнів тісно пов'язана з рівнем інтелектуального розвитку особистості, врахуванням її вікових та індивідуальних особливостей. Установлено, що наявність електронної комунікаційної мережі (засоби комунікації і технології) значно впливає на сучасну соціалізацію школяра, водночас зарубіжні психологи виокремлюють вікову межу 13-16 років, між 7 та 9 класами, як проблемну стосовно безпеки дітей у мережах. Тому, розглядаючи питання формування інформаційної культури, необхідно звертати увагу на те, що саме в підлітковий період проходить усвідомлення соціальних цінностей, формування життєвої позиції особистості, поява перших усвідомлених поглядів учнів на майбутню професію. Потужним чинником розвитку в підлітковому віці стає виникнення у школяра інтересів до того, якою стане його особистість у майбутньому, якій професії він присвятить себе та якими є ідеали цієї професії – соціально відповідними чи спотвореними негативною інформацією з мереж.

Аналіз «Концепції профільного навчання у старшій школі» (2014 р.), у якій обґрунтовано завдання і засоби допрофільної підготовки учнів основної школи, засвідчив, що цей документ закладає інформаційні та психолого-педагогічні основи для успішного профільного навчання в загальноосвітній школі і створює передумови для життєвого й професійного самовизначення кожного учня. Встановлено, що психолого-педагогічний супровід процесів професійного самовизначення школярів обов'язково має містити допрофільну підготовку як компонент профільного навчання, що передбачає надання психолого-педагогічної допомоги учням, які зазнають труднощів у професійному самовизначенні, плануванні професійної кар'єри, спілкуванні та може істотно впливати на коригування їхніх проблемних психічних станів; це забезпечує формування у старшокласників навичок самопізнання, самоаналізу, саморефлексії, готовності до повноцінної професійної самореалізації у сучасних соціально-економічних умовах. Такий підхід дозволяє стверджувати, що інформаційна культура учнів 7-9 класів може формуватися у процесі допрофільної підготовки на заняттях з трудового навчання, оскільки саме предмет трудового навчання сприяє розвиткові творчо-активної і соціально відповідальної особистості дитини, вперше знайомить школярів із сучасними технологіями поведінки людини в природі й суспільстві.

Водночас результати вивчення стану технологічної підготовки учнів, якості шкільних навчальних програм (інформатика, основи здоров'я, трудове навчання), практичного досвіду технологічної освіти дали підстави для висновку про те, що формування інформаційної культури учнів, зокрема – в мережевому спілкуванні, не має цілеспрямованого характеру, відсутні методики такого формування, не визначене коло основних понять, які окреслюють базове розуміння інформаційної культури в учнів, потребують істотного вдосконалення розробки, які б дозволили провести педагогічний експеримент та створити допрофільний курс, спрямований на формування в учнів компонентів інформаційної культури, у першу чергу етично-безпекового.

Отже, на підставі зазначеного доведено, що формування інформаційної культури учнів 7-9 класів є педагогічною проблемою, оскільки: навчання є провідним видом діяльності школяра; більшу частину свого часу в інформаційній мережі підліток проводить поза школою; водночас у школі працюють професіонали, здатні навчити підлітків протидіяти негативним явищам у мережевому спілкуванні – вчителі трудового навчання і технологій.

У другому розділі – **«Наукові засади і модель формування основ інформаційної культури учнів 7-9 класів у процесі допрофільної підготовки за освітньою галуззю «Технології» засобами мережевого спілкування»** – визначено наукові засади (педагогічну сутність базових понять, структуру, функції інформаційної культури, зміст і засоби мережевого спілкування) відповідно ідей і положень сучасних методолого-теоретичних підходів; розроблено теоретичну модель формування основ інформаційної культури учнів 7-9 класів з урахуванням комплексу педагогічних умов; обґрунтовано критерії, показники та рівні діагностики сформованості інформаційної культури учнів 7-9 класів.

За результатами системного аналізу психолого-педагогічної літератури (Д. Антонович, С. Кримський, Є. Маланюк та ін.), даних емпіричного досвіду, ідей і положень наукових підходів (аксіологічний, особистісно-розвивальний, діяльнісний, культурологічний, соціологічний, продуктивний) до вивчення досліджуваної проблеми встановлено, що культуру з методологічної точки зору можна розглядати і як продукт людської діяльності, і як феномен, який охоплює духовні цінності людини, її внутрішній світ. Культуру на засадах культурологічного й аксіологічного наукових підходів визначено складним, багатогранним, багатфункціональним явищем, окремі компоненти і функції якого постійно взаємодіють, впливають і переходять один в одного, тому виникнення і розвиток інформаційної культури характеризується певними протиріччями. Доведено, що основні протиріччя культури обумовлені двохплановістю її структури (захист від негативних наслідків технологічного прогресивного розвитку та забезпечення розвитку людини новітніми технологічними досягненнями). Тобто культура експлуатації пристроїв, споживання виготовленої продукції, утилізації відходів, захисту людини від агресивного технологічного середовища, процеси самоорганізації в творенні нової інформації, прояв творчих здібностей розглядаються як складники загальної культури й відповідних цінностей особистості.

Аналіз праць, присвячених інтелектуалізації трудового навчання (Ю. Дорошенко, О. Коберник, Є. Кулик, В. Мадзігон О. Малишевський, Т. Мачача, В. Сидоренко та ін.), дозволив на засадах соціологічного, діяльнісного та особистісно-розвивального наукових підходів з'ясувати, що майбутні професійні цілі та професійні ідеали реалізуються завдяки інформаційній культурі особистості, її здібностей до сприймання, оцінки й використання інформаційних потоків. Таке бачення дозволило розглядати технологію в змісті й процесі трудового навчання не тільки як засіб практичного перетворення матеріалів, але і як спосіб формування інформаційної культури учнів.

В основу методології дослідження феномену інформаційної культури учнів в мережевому спілкуванні покладено концепцію культури, сформульовану

М. Каганом, що дозволило з використанням ідей і положень культурологічного і продуктивного наукових підходів виділити дві основні грані культури: техніко-технологічну і предметно-продуктивну. Це сприяло виокремленню основних ознак (характеристик) інформаційної культури: приналежність до загальної культури та вплив на вирішення проблем захисту від небезпеки (агресії), що зумовило пояснення терміну «культура захисту від агресії». Поняття «інформаційна культура» (в контексті культури безпеки, захисту від агресії) розглядається як соціальний феномен, який поряд з культурою здоров'я, екологічною культурою, іншими видами до культури суспільства; для позначення індивідуально-особистісної форми інформаційної культури у процесі визначення її педагогічної сутності доречним є використання терміну «інформаційна культура учня». Аналіз функцій культури сприяв виділенню захисної функції, яка уможливорює формування інформаційної культури підлітків в контексті протидії агресії в мережевому спілкуванні.

Встановлено на підставі положень аксіологічного наукового підходу, що зміст захисної функції культури включає охорону особистих і моральних інтересів і цінностей. Означена функція культури реалізується через створення умов безпеки (знання, уміння, технології, професійні кадри) в інформаційному середовищі для захисту від агресії. Захисний потенціал таких елементів культури виникає на основі використання етично-безпекового компоненту культури, основна функція якого – забезпечення безпеки людини в мережевому спілкуванні (інтернет, соціальні мережі, аудіо та відеофоруми, текстові форуми тощо). Узагальнення визначення поняття «культури» як феномену захисту людини від зовнішнього середовища, уточнення таких понять як «агресія», «віртуальна агресія», «інформаційна агресія» дозволило розкрити педагогічну сутність поняття «інформаційна культура учнів у мережевому спілкуванні» як суспільно-педагогічного явища, представленого сукупністю елементів когнітивного, діяльнісного, ціннісного і безпекового компонентів, що уможливорює реалізацію потенційних можливостей суспільства в опануванні й обробці значних масивів інформації та захисті кожної людини від негативних проявів у мережевому спілкуванні.

Результатом теоретичного опрацювання проблеми дослідження, аналізу матеріалів констатувального експерименту й узагальнення системи отриманих даних стало формулювання наукового припущення щодо можливостей допрофільного формування інформаційної культури учнів 7-9 класів у мережевому спілкуванні засобами освітньої галузі «Технології».

Відповідно до проведених досліджень встановлено концептуальні засади формування інформаційної культури особистості та визначено невід'ємним складником сутності поняття «формування інформаційної культури учнів» педагогічно керований процес розвитку знань про інформаційні загрози, умінь, навичок і цінностей виявляти і протистояти таким загрозам, спрямований на мінімізацію наслідків негативного психічного і морального впливу можливого «агресора». Тому формування інформаційної культури учнів закономірно реалізується в роботі як компонент і функція педагогічного процесу допрофільної підготовки учнів з освітньої галузі «Технології».

Така науково-педагогічна позиція дала змогу розглянути процес формування інформаційної культури як складний інтегративний феномен, що існує як соціальне, педагогічне та психологічне явище, з'ясувати основні підходи щодо вивчення сутності цієї проблеми. На підставі методологічної ролі поняття «інформаційна культура учнів» визначено функціональну специфіку інформаційної діяльності підлітків у мережевому спілкуванні, що надало змогу виокремлення компонентно-структурного складу та принципів побудови моделі формування інформаційної культури учнів 7-9 класів в мережевому спілкуванні, встановлення умов її функціонування у процесі допрофільної підготовки за освітньою галуззю «Технології» (рис. 1).

Теоретична модель формування інформаційної культури учнів у мережевому спілкуванні відповідає вимогам цілісності і критеріальності, включає: мету, педагогічні умови, технологічне забезпечення процесу корекції (педагогічне діагностування, педагогічне оцінювання, педагогічне прогнозування, педагогічне моделювання ситуацій, педагогічне програмування, педагогічне планування поетапного формування означених якостей, способи включення учнів в процес корекції поведінки), методи, основні форми, критерії, результат. У моделі відображені основні етапи формування означеної культури у процесі допрофільної підготовки: I – перехід від репродуктивної діяльності до творчої; II – перехід від агресивних інформаційних ситуацій до імітаційних і ситуацій дозованого ризику, що передбачає виявлення дидактичної і методичної структури, основних типів і видів завдань допрофільної підготовки учнів.

Вивчення ідей і положень діяльнісного наукового підходу дозволило дійти висновку, що в моделі формування інформаційної культури учнів 7-9 класів в мережевому спілкуванні найважливішим елементом взаємодії педагога й учня при вивченні курсу за вибором «Основи інформаційної культури» є подвійний зворотний зв'язок, завдяки якому вчитель постійно корегує кожен елементарну педагогічну дію і загальну мету. При цьому регуляційний вплив учителя спрямований на забезпечення умов прискореного розвитку учня як учасника мережевого спілкування і формування у нього основ самоуправління й саморозвитку. Тому модель передбачає поступовий перехід від управління з боку вчителя до самоуправління учня процесом розвитку власної інформаційної культури, що є особливо важливим для учнів підліткового віку.

Структура інформаційної культури учнів у допрофільній підготовці представлена сукупністю мотиваційного, змістового, процесуального й результативного компонентів, що є характерним для кожного виду пізнавальної діяльності; вона віддзеркалює основні складники пропонованої моделі: мотив, предмет, процес, результат. Кожний із компонентів інформаційної культури учнів виконує певну дидактичну функцію, що покликана забезпечити оптимальність набуття знань і умінь учнями.

Проведене констатувальне дослідження та теоретичний аналіз проблеми свідчать, що опанування учнями основами безпечної діяльності в мережевому спілкуванні передбачає формування у них мотивації до цього виду діяльності, психолого-педагогічних знань щодо виявлення інформаційної загрози, розвиток умінь

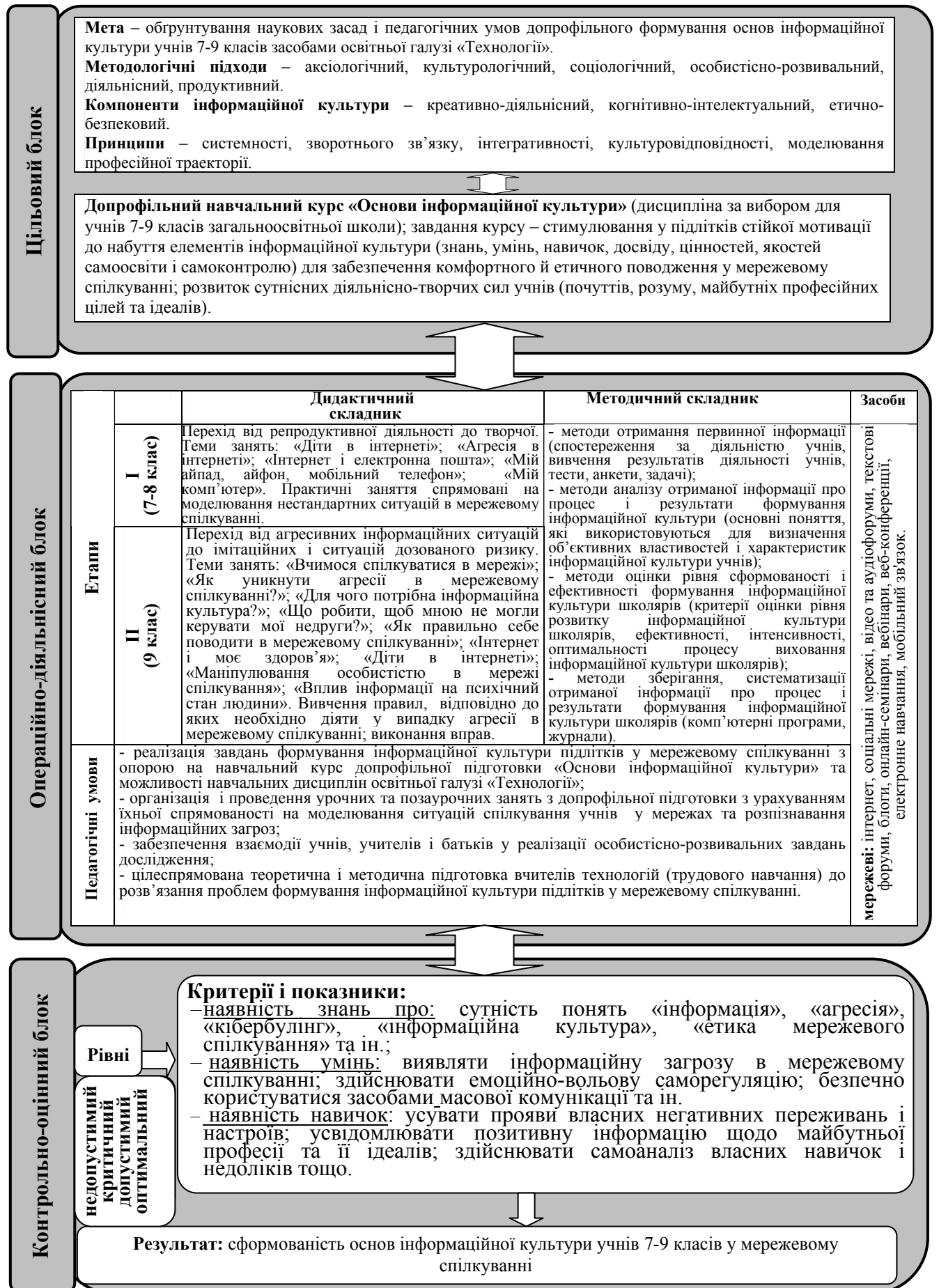

Рис. 1 Модель формування основ інформаційної культури учнів 7-9 класів у процесі допрофільної підготовки за освітньою галуззю «Технології» в мережевому спілкуванні

вірно реагувати на таку загрозу, навичок поводження в мережевому спілкуванні, самоосвіти і самоконтролю якості отриманої інформації і власних дій.

Установлено, що основні параметри діагностики готовності учнів до безпечної діяльності у мережевому спілкуванні визначаються сформованістю компонентів безпечної діяльності в мережевому спілкуванні та розвитком особистих якостей учнів, тому кожний із компонентів змісту допрофільної підготовки учнів до діяльності в мережевому спілкуванні розглядається як критерій діагностики інформаційної культури за параметром «компоненти діяльності». Як основні параметри діагностики готовності до безпечної діяльності в мережевому спілкуванні визначені: мотивацію, знання, уміння, навички, самоконтроль.

Визначено критерії і показники сформованості інформаційної культури учнів 7-9 класів у мережевому спілкуванні. В якості критеріїв діагностики інформаційної культури учнів в мережевому спілкуванні по параметру «компоненти діяльності» запропоновані: критерій наявності знань, критерій наявності умінь, критерій наявності навичок, які виражені в чотирьох рівнях інформаційної культури: трьох позитивних (критичний, допустимий і оптимальний) і одному негативному (не допустимий).

У третьому розділі **«Експериментальна перевірка ефективності моделі формування інформаційної культури учнів 7-9 класів у процесі допрофільної підготовки»** – розкрито зміст, логіку та особливості проведення педагогічного експерименту, висвітлено результати експериментальної перевірки ефективності розробленої моделі формування інформаційної культури у учнів 7–9 класів в мережевому спілкуванні, репрезентовано педагогічні рекомендації щодо реалізації розробленої моделі.

Експериментальне дослідження перевірки дієвості та ефективності моделі формування інформаційної культури учнів 7-9 класів у допрофільній підготовці проходило з 2013 по 2016 роки та охоплювало три взаємозалежних етапи (підготовчий, основний, підсумковий).

На *підготовчому етапі* на основі аналізу моделі формування інформаційної культури учнів 7-9 класів в мережевому спілкуванні здійснено відбір змісту та структурування навчального матеріалу авторського допрофільного навчального курсу «Основи інформаційної культури учнів», що дозволило виділити, якими специфічними знаннями, уміннями та навичками в мережевому спілкуванні необхідно оволодіти підліткам.

Це визначило зміст і хід пробно-пошукової діяльності в рамках експерименту, основною метою якої стало виявлення й відбір компонентів навчання, спрямованих на: забезпечення системності знань учнів; розвиток мотивації до обраного виду діяльності; поетапне формування знань, умінь і навичок виявлення і можливої протидії агресивній інформації в мережевому спілкуванні; уточнення критеріїв та показників діагностики досліджуваного феномену; розвиток елементів самоосвіти, самооцінки і саморегуляції дій; здійснення організаційних заходів з добору й вивчення складу контрольної та експериментальної груп; організації групи експертів для оцінки результатів експерименту.

Результати підготовчого етапу експерименту дозволили уточнити параметри теоретично розробленої моделі допрофільного формування інформаційної культури

учнів 7-9 класів у мережевому спілкуванні та сформулювати додаткові вимоги до самої системи допрофільної освітньої діяльності учнів, а саме: забезпечити особистісно-розвивальний підхід у процесі навчання; наблизити зміст навчального матеріалу (імітація ситуацій в мережевому спілкуванні, відсутність «заборонених» тем і тощо) до реального життя; стимулювати самостійну роботу учнів, самооцінку й самоаналіз ними власного перебування в мережевому спілкуванні; оцінити досягнення учнів у динамічній системі через подвійний зворотний зв'язок. Крім того, в експериментальному режимі було розроблено й апробовано просвітницьку програму для батьків.

На *основному* (формульованому) етапі експерименту реалізовано загальну перевірку ефективності розробленої моделі формування інформаційної культури учнів 7-9 класів у процесі допрофільної підготовки з освітньої галузі «Технології».

Основою організації цього етапу педагогічного експерименту стало цілеспрямоване проведення в експериментальних групах занять, направлених на формування відповідних знань, умінь і навичок діяльності в мережевому спілкуванні та проведення після цього серії контрольних зрізів і вимірів. На цьому етапі проводилося формування в підлітків орієнтовної основи дій в мережевому спілкуванні, відповідних мотиваційних настанов на означену діяльність, розуміння необхідності й побудова власної діяльності в мережевому спілкуванні на основі сучасних рекомендацій психолого-педагогічної науки й освітньої практики; розвиток самооцінки й самоаналізу учнями власної діяльності; вирішувалося завдання поглибленого вивчення закономірностей, принципів, методів, прийомів, спрямованих на вдосконалення процесу формування інформаційної культури учнів 7-9 класів у мережевому спілкуванні; вдосконалювалася взаємодія батьків, учнів, вчителів у розв'язанні означеної проблеми; здійснювалося опрацювання зразків передового педагогічного досвіду і сучасних світових практик. Проведено апробацію педагогічних умов формування інформаційної культури учнів 7-9 класів у мережевому спілкуванні.

Змістом роботи на *підсумковому етапі* експерименту стали перевірка, опрацювання й узагальнення одержаних експериментальних результатів; формулювання висновків і педагогічних рекомендацій; аналіз та обговорення результатів дослідно-експериментальної роботи у формі доповідей, опублікування наукових статей і навчальних матеріалів.

Для визначення динаміки ефективності експериментальних впливів було проведено три виміри в експериментальних та контрольних класах учнів: на початку експерименту (після закінчення 7 класу), через рік після початку допрофільної підготовки (після закінчення 8 класу) і наприкінці експериментального дослідження (після закінчення 9 класу).

Ефективність моделі формування інформаційної культури учнів 7-9 класів у процесі допрофільної підготовки визначалася експертами за чотирма критеріями з відповідними показниками. Коефіцієнт рангової кореляції експертних оцінок становив $\rho = 0,89$, що дало підстави для довіри експертам.

Зміни, що відстежувалися під час педагогічного експерименту, насамперед стосувались рівня інформаційної культури як здатності до діяльності в мережевому спілкуванні (табл. 1).

Таблиця 1

**Динаміка сформованості рівнів інформаційної культури учнів
(за даними формувального експерименту)**

Рівень сформованості ІК	семикласники		восьмикласники		дев'ятикласники	
	Експериментальні класи	Контрольні класи	Експериментальні класи	Контрольні класи	Експериментальні класи	Контрольні класи
Недопустимий	32,21	43,05	26,05	38,88	13,38	34,72
Критичний	39,44	39,58	40,85	42,36	30,28	41,66
Допустимий	25,35	16,92	28,16	18,76	41,55	20,83
Оптимальний	-	-	4,9	-	14,8	2,79

У ході впровадження розробленої моделі формування інформаційної культури учнів 7-9 класів у мережевому спілкуванні виявлено, що на етапі констатувального експерименту рівні сформованості інформаційної культури учнів сьомого класу до діяльності в мережевому спілкуванні експериментальної та контрольної груп було приблизно однаковими. Недопустимий рівень для контрольних класів (КК) складав 46,8%, для експериментальних класів (ЕК) – 45,53%, критичний рівень для КК становило 37,13%, для ЕК – 37,5%, допустимий рівень для КК – 16,6%, для ЕК – 16,96%. Учні, які володіли б оптимальним рівнем інформаційної культури в КК та ЕК не було.

Після поетапного впровадження розробленої педагогічної моделі відбулися статистично значущі зміни рівнів сформованості інформаційної культури підлітків. Так, після закінчення восьмого класу в ЕК збільшилася кількість учнів з допустимим (від 25,35% до 28,16%), оптимальним (від 0% до 4,9%) і критичним (від 39,44 до 40,85%) рівнями й одночасно зменшилася кількість учнів з недопустим рівнем (від 32,21% до 26,05%). У КК за цей час зміни за всіма чотирма рівнями в середньому становили 2,19%. Аналіз оцінки рівнів сформованості інформаційної культури учнів після закінчення ними дев'ятого класу, показав, що в результаті впровадження педагогічної моделі теж відбулися статистично значущі зміни на рівнях сформованості інформаційної культури. Так, в ЕК збільшилася кількість учнів з допустимим (від 28,16% до 41,55%) і оптимальним (від 4,9% до 14,8%) рівнями інформаційної культури, одночасно зменшилася кількість учнів з критичним (від 40,85% до 30,28%) і недопустим (від 26,05% до 13,38%) рівнями. У КК за цей час зміни про всіх чотирьох рівнях в середньому становили 2,43% що є результатом засвоєння учнями загальнонаукового обсягу знань, передбаченого навчальною програмою без запровадження розробленої моделі формування інформаційної культури.

Статистична значущість показників сформованості в учнів ІК оцінювалась за допомогою критерію χ^2 Пірсона, за якими надійність і достовірність оцінки результатів експериментальних даних становила 95%. Аналіз отриманих результатів показує, що у всіх випадках експериментальні значення критерію χ^2 значно менші від його теоретичного значення, тому є всі підстави прийняти припущення про достовірність результатів експериментальної роботи.

Оскільки у всіх експериментальних групах якісно змінилися показники визначених позитивних рівнів сформованості інформаційної культури (критичного,

допустимого, оптимального) і зменшилися показники негативного рівня (недопустимого), то є підстави стверджувати про значущі позитивні зрушення у бік зростання високого рівня сформованої в учнів інформаційної культури. Це, у свою чергу, дозволяє зробити висновки про те, що зміст розроблених у процесі дослідження навчально-програмних матеріалів доступний для засвоєння учнями обраного віку й може бути рекомендованим для практичного застосування.

Отже, дані педагогічного експерименту свідчать, що запропонована модель уможливила вагоме підвищення загального рівня інформаційної культури учнів 7-9 класів в мережевому спілкуванні, планомірно і систематично сприяла формуванню їхньої готовності до такої діяльності у процесі допрофільної підготовки за освітньою галуззю «Технології».

ВИСНОВКИ

У дисертації теоретично узагальнено й практично розв'язано наукове завдання формування інформаційної культури учнів 7-9 класів у мережевому спілкуванні в процесі допрофільної підготовки з освітньої галузі «Технології», що дозволяє зробити такі висновки.

1. Аналіз сучасного стану досліджуваної проблеми у вітчизняних і зарубіжних теоретичних джерелах та досвіді масової педагогічної практики виявив провідні тенденції, відображені у вітчизняній літературі стосовно проблеми формування інформаційної культури особистості (увага до використання інтегрованих матеріалів міжпредметного змісту, надання учням знань, формування у них вмій і навичок пошуку й опрацювання інформації, розв'язання цих завдань у контексті профільної школи); зарубіжними вченими широко вивчається вплив інформатизації на дітей різних вікових категорій, надається увага спілкуванню школярів у мережах із ровесниками і дорослими, підкреслюється відкритість мереж і можливість застосування в них негативної або агресивної інформації та явища кібербулінгу як переслідування і знуцання мережах. Таким чином, учені визначають креативно-діяльнісний і когнітивно-інтелектуальний компоненти інформаційної культури учнів, водночас акцентують увагу на існуванні її етично-безпекового компонента, котрий із розвитком мережевих засобів є особливо актуальним. Дослідники підкреслюють, що найбільш небезпечним у сенсі мережевих загроз є підлітковий вік (13-16 років).

2. Досліджено структуру основ інформаційної культури учнів, до яких віднесено: знання дітей про мережеве спілкування, уміння і види безпечної діяльності в мережах, особисті цінності і якості етичної мережевої поведінки підлітків. Вивчення освітніх програм та змістового наповнення предметів освітньої галузі «Технології» довело її потенційні можливості стосовно формування інформаційної культури учнів підліткового віку на допрофільному етапі, а аналіз базових понять дисертаційної роботи («культура захисту від агресії в мережах», «мережеве спілкування», «інформаційна культура учня») уможливив з'ясування педагогічної сутності дефініції «інформаційна культура учнів 7-9 класів у мережевому спілкуванні» на засадах концепції культури М. Кагана та дозволив сформулювати її як соціальний феномен і психолого-педагогічне явище, представлене сукупністю когнітивного, діяльнісного, ціннісного і безпекового компонентів, що зумовлюють орієнтацію підлітка в опануванні й обробці значних масивів інформації та наявність у

нього знань, умінь, навичок і якостей, які уможливлують захист учня від негативних проявів і агресії.

3. Визначено наукові засади допрофільного формування інформаційної культури учнів 7-9 класів засобами освітньої галузі «Технології»: специфіку, яка полягає в організації педагогічно керованого процесу, розвитку знань про інформаційні загрози та умінь, навичок і цінностей, що забезпечують протистояння таким загрозам; розгляд процесу формування інформаційної культури як складного інтегративного феномену, що існує як соціальне, педагогічне та психологічне явище, у контексті ідей і положень аксіологічного, культурологічного, соціологічного, особистісно-розвивального, діяльнісного, продуктивного наукових підходів. З'ясовано критерії та показники сформованості основ інформаційної культури учнів 7-9 класів у мережевому спілкуванні: наявність знань про сутність понять «інформація», «агресія», «кібербулінг», «інформаційна культура», «етика мережевого спілкування»; наявність умінь виявляти інформаційну загрозу в мережевому спілкуванні; здійснювати емоційно-вольову саморегуляцію, безпечно користуватися засобами масової комунікації; наявність навичок усувати прояви власних негативних переживань і настроїв, усвідомлювати позитивну інформацію щодо майбутньої професії та її ідеалів, здійснювати самоаналіз власних навичок і недоліків тощо; проведено характеристику чотирьох логічних рівнів такої сформованості – недопустимого, критичного, допустимого, оптимального.

4. Розроблено теоретичну модель формування основ інформаційної культури учнів 7-9 класів у процесі допрофільної підготовки за освітньою галуззю «Технології» у єдності цільового, операційно-діяльнісного і контрольного-оцінного блоків. Цільовий блок містить мету, методологічні підходи, виокремлені компоненти інформаційної культури та принципи її формування (системності, зворотнього зв'язку, інтегративності, культуровідповідності, моделювання професійної траєкторії). До цільового блоку також належить концептуальна програмна характеристика допрофільного навчального курсу «Основи інформаційної культури» як дисципліни за вибором для учнів 7-9 класів загальноосвітньої школи з освітньої галузі «Технології». Операційно-діяльнісний блок містить характеристику дидактичного і методичного складників, етапів формування основ інформаційної культури учнів, мережевих засобів (інтернет, соціальні мережі, відео та аудіофоруми, текстові форуми, блоги, онлайн-семінари, вебінари, веб-конференції, електронне навчання, мобільний зв'язок) і педагогічних умов допрофільної підготовки, до яких віднесено: реалізацію завдань формування інформаційної культури підлітків у мережевому спілкуванні з опорою на навчальний курс допрофільної підготовки «Основи інформаційної культури» та можливості навчальних дисциплін освітньої галузі «Технології»; організацію і проведення урочних та позаурочних занять із допрофільної підготовки з урахуванням їхньої спрямованості на моделювання ситуацій спілкування учнів у мережах та розпізнавання інформаційних загроз; забезпечення взаємодії учнів, учителів і батьків у реалізації особистісно-розвивальних завдань дослідження; цілеспрямовану теоретичну й методичну підготовку вчителів технологій (трудового навчання) до розв'язання проблем формування інформаційної культури підлітків у мережевому спілкуванні. Контрольно-оцінний блок відображає згадані вище критерії, показники і рівні сформованості інформаційної культури підлітків.

Експериментально перевірено ефективність запропонованої моделі в навчально-виховному процесі загальноосвітніх шкіл та виявлено, що відбулися статистично значущі зміни на всіх рівнях сформованості інформаційної культури учнів у мережевому спілкуванні в експериментальних групах, які значно перевищують показники контрольних груп і в декілька разів перевищують відповідні показники, здобуті під час констатувального етапу дослідження. Це підтверджує основні теоретико-методологічні положення дисертації та дозволяє зробити висновки про те, що зміст розроблених у процесі дослідження навчально-програмних матеріалів доступний для засвоєння учнями підліткового віку й може бути рекомендованим для практичного застосування.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми. Серед перспективних напрямів подальшої роботи потребують розвитку: наукове обґрунтування моделей і технологій пропедевтичного формування інформаційної культури учнів молодших класів; дослідження питань самоосвіти й самоконтролю учнів з проблеми формування безпекової поведінки в мережах.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Навчальна програма:

1. Оранюк Б. Ю. Основи інформаційної культури : прогр. для уч. 7-9 кл. загальноосвітн. навч. закл.: прогр. вибірк. навч. дисц. «Допрофільна підготовка» / уклад. Б. Ю. Оранюк. – Полтава : ПНПУ ім. В. Г. Короленка, 2016. – 25 с.

Статті у наукових фахових виданнях України:

2. Оранюк Б. Ю. Вікові особливості підлітків в контексті формування інформаційної культури в мережевому спілкуванні / Б. Ю. Оранюк // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології: наук. Журнал. – [голов. ред. А. А. Сбруєва]. – Суми : Вид-во СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2015. – № 10 (54). – С. 92–98.

3. Оранюк Б. Ю. Дитина в мережевому спілкуванні як педагогічна проблема / Б. Ю. Оранюк // Педагогічний альманах. Збірник наукових праць. – Випуск 28. – Херсон : Видавництво КВНЗ “Херсонська академія неперервної освіти”, 2015. – С. 15–22.

4. Оранюк Б. Ю. Особливості розвитку підліткової агресії в мережевому спілкуванні / Б. Ю. Оранюк // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. – Випуск 132. – Чернігів : Редакційно-видавничий відділ ЧНПУ імені Т. Г. Шевченка, 2015. – С. 110–113.

5. Оранюк Б. Ю. Педагогічна модель процесу формування інформаційної культури учнів у мережевому спілкуванні / Б. Ю. Оранюк // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології: наук. Журнал / голов. ред. А.А. Сбруєва. – Суми : Вид-во СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2016. – № 1 (55). – С. 288–289.

6. Оранюк Б. Ю. Педагогічні умови формування інформаційної культури учнів у мережевому спілкуванні / Б. Ю. Оранюк // Педагогічний альманах. Збірник наукових праць. – Випуск 29. – Херсон : Видавництво КВНЗ “Херсонська академія неперервної освіти”, 2016. – С. 40–46.

7. Оранюк Б. Ю. Розвиток основних характеристик (профілів) учасників мережевого спілкування (учні 7-9 класи) / Б. Ю. Оранюк // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. – Випуск 140. – Чернігів : Редакційно-видавничий відділ ЧНПУ імені Т.Г. Шевченка, 2016. – С. 17–22.

Праці, опубліковані в зарубіжних виданнях:

8. Oranyuk B. Yu. Formation of information culture of students of grades 7-9 in the pre profile training in the education sector "Technologies" / B. Yu. Oraniuk // European Applied Sciences. – Section 4, Pedagogy. – 2016. – № 9. – pp. 27–28.

Опубліковані праці апробаційного характеру:

9. Оранюк Б. Ю. Методи навчання як фактор покращення якості навчального процесу в загальноосвітній школі / Б. Ю. Оранюк, О. М. Ієвлєв // VI Міжнародна науково-практична конференція Управління в освіті, 18-19 квітня 2013 року. – [гол. ред. Бортник Н. П.]. – Львів : ПП «Ліана-М», 2013. – С. 196.

10. Оранюк Б. Ю. Формування інформаційної культури учнів в мережевому спілкуванні як педагогічна проблема / Б. Ю. Оранюк // Міжнародна науково-практична інтернет конференція 30-31 жовтня 2015 року. Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття в країнах Європи та Азії. – Переяслав-Хмельницький : ТОВ «Колібри 2011», 2015. – С. 66–68.

11. Оранюк Б. Ю. Інформаційна культура школяра як педагогічна проблема / Б. Ю. Оранюк // Міжнародна науково-практична конференція Управління в освіті, 16-18 квітня 2015 року. – [гол.ред. Кривопишина О.А.]. – Львів : ПП «Ощипок М.М.», 2015. – С. 102.

АНОТАЦІЇ

Оранюк Б. Ю. Формування основ інформаційної культури учнів 7-9 класів у процесі допрофільної підготовки за освітньою галуззю «Технології». – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.02 – теорія та методика трудового навчання. – Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г.Короленка, Полтава, 2016 .

У роботі з метою розв’язання актуального соціально-педагогічного завдання формування основ інформаційної культури учнів проаналізовано сучасний стан досліджуваної проблеми у вітчизняних і зарубіжних теоретичних джерелах та досвіді масової педагогічної практики. Досліджено структуру основ інформаційної культури учнів, базові поняття дисертаційної роботи та з’ясовано педагогічну сутність дефініції «інформаційна культура учнів 7-9 класів у мережевому спілкуванні».

Визначено наукові засади допрофільного формування основ інформаційної культури учнів 7-9 класів у мережевому спілкуванні засобами освітньої галузі «Технології», з’ясовано критерії, показники та рівні сформованості такої культури. Розроблено теоретичну модель формування основ інформаційної культури учнів 7-9 класів у процесі допрофільної підготовки за освітньою галуззю «Технології», експериментально перевірено ефективність цієї моделі та доведено доцільність її застосування у навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи.

Ключові слова: учні 7-9 класів, основи інформаційної культури, допрофільна підготовка учнів, освітня галузь «Технології», мережеве спілкування.

Ораниук Б.Ю. Формирование основ информационной культуры учащихся 7-9 классов в процессе допрофильной подготовки за учебной отраслью «Технологии». – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.02 – теория и методика трудового обучения. – Полтавский национальный педагогический университет имени В.Г.Короленко, Полтава, 2016.

В работе с целью решения актуального социально-педагогического задания формирования основ информационной культуры учащихся, проанализировано современное состояние исследуемой проблемы у отечественных и зарубежных теоретических источниках и опыте массовой педагогической практики. Исследовано структуру основ информационной культуры учащихся, базовое понятие диссертационной работы и определена педагогическая сущность дефиниций «информационная культура учащихся 7-9 классов в сетевом общении».

Определены научные основы допрофильного формирования основ информационной культуры учащихся в сетевом общении средствами образовательной области «Технологии», определены критерии, показатели и уровни сформированности исследуемой культуры. Разработано теоретическую модель формирования основ информационной культуры учащихся 7-9 классов в процессе её допрофильной подготовки образовательной области «Технологии», экспериментально проверена эффективность предложенной модели и доказана целесообразность ее использования в учебно-воспитательном процессе общеобразовательной школы.

Ключевые слова: учащиеся 7-9 классов, основы информационной культуры, допрофильная подготовка учащихся, образовательная область «Технологии», сетевое общение.

Oranyuk B. Y. Formation of students' information culture of grades 7-9 in the pre profile training in the education sector "Technologies". – Manuscript.

Dissertation for the degree of a candidate of pedagogical science by specialty 13.00.02 – theory and methods of labour training. – Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University, Poltava, 2016.

In this paper in order to solve current social and pedagogical task of forming students' informational culture current state of researched problem in domestic and foreign theoretical sources and experience of mass pedagogical practice is analyzed. The leading trends concerning the problem of forming personal information culture are installed. Paper reveals the influence of information at children of different ages. It is shown that next to the creative-activity and cognitive-intellectual component of information culture of students must be taken into consideration ethical -security component, which with development of the network means is particularly important. It is proved that the most dangerous in terms of network threats is adolescence (13-16 years).

The structure of information culture of students is researched, which include: children's knowledge of network communication, the ability and types of secure networking, personal values and quality of ethical network behavior of adolescents. The study of educational programs and semantic content objects of educational field "Technology" proves its potential on the formation of information culture of pupils adolescence in pre profile

stage, and analysis of the basic concepts of the thesis ("culture of protection against aggression in networks", "networking", "information student' culture") made it possible to clarify the nature of the pedagogical definitions of "information culture of students in grades 7-9 in networking" on the basis of the concept of culture by M. Kagan and allowed to formulate it as a social phenomenon and psycho-pedagogical phenomenon represented by a set of cognitive, active, value and security components that determine the orientation of the teenager in the capture and processing of a large amount of information and the presence of his knowledge, skills and qualities that enable protection from the negative effects of student and aggression.

The scientific principles of pre profile formation of information culture of students 7-9 grades by means of educational field "Technology" are defined. The criteria and indicators of formation of information culture of pupils of 7-9 classes in networking are found: the availability of knowledge about the nature of the concepts of "information", "aggression", "cyberbullying", "information culture", "networking ethics"; availability of skills to identify information threat in a network communication; perform emotional and volitional self-regulation, to use media safely; availability of skills to eliminate negative manifestations of own experiences and feelings, to realize positive information about future career and its ideals, to make self-analyses of own skills and weaknesses and so on; made characteristic of four logic levels of this formation - unacceptable, critical, acceptable, optimal.

It is developed theoretical model of formation of information culture of students 7-9 grades in the period of pre profile training in the education sector "Technology" in the unity with target, operational-activity and evaluative control units.

Experimentally verified the effectiveness of the proposed model in the educational process in secondary schools and discovered that there were statistically significant changes at all levels of formation of information culture of students in networking in the experimental groups, which results are much higher than those in control groups and several times higher the corresponding figures gained during time final phase of the study.

This study does not cover all aspects of the problem. Among the perspective areas of further work needs to be developed: the scientific justification of models and technology of propaedeutical formation of information culture of younger students; study of self-education and self-control students on the issue of forming security behavior in network.

Keywords: students in grades 7-9, the basics of information culture, students' pre profile training, the education sector "Technologies", network communication.

Підписано до друку 11.11.2016р. Формат 60x90/16
Папір офсетний. Друк – ризографія. Умовн. друк. арк. 0,9
Гарнітура Times New Roman.
Наклад 100 примірників. Зам. № 8245

Надруковано у ФОП Болотін А.В.
Свідоцтво серія В03 №850211 від 19.10.2010 р.
36014, м. Полтава, вул. Шведська, 20-Б

